

РЕЦЕНЗИЈЕ И ПРИКАЗИ

Милош Кнежевић

РАСКРИВАЊЕ ПРИСУТНЕ ПРОШЛОСТИ

Милан Матић,
Четврто доба.

(Необична хроника борејског пропадања са триптихом на полутврдој подлози), Институт за политичке студије - Центар за национална истраживања, Београд.

Милан Матић, један од неколицине бардова домаће теоријске политикологије, напи-

сао је необичну књигу, толико необичну да је ваља узети у руке и прочитати. У земљи у којој се из најневероватнијих побуда пише на стотине романа годишње, романи попут Матићевог су одиста ретки. Није реч о неком полузаборављеном политичару који је обзнанио своје окајавајуће и искупљујуће успомене - тога има и превише - него о врхунском политикологу који је своје богато животно и, зашто не рећи, научно и истраживачко искуство преточио у квалитетну литературу. Матић је пошао обрнутим и тежим путем, уместо педантног тумачења тобож непобитних историјских чињеница, он их је доброно уздрмао и протресао да би их, истовремено књижевно обликовао. Матић је начинио користан полукорак; уместо апсолутизовања књижевне фикције он је поетички снажно релативизовао историјску факцију. За такав подухват били су неопходни колико помало искошени вишедеценијски утисци страшног посматрача и тумача политике, толико наталожено и суверено знање о целини историјских збивања. Роман *Четврто доба* не би могао да напише млад и неискусан човек, необавештен и

невичан разумевању свих противречности овдашње прошлости.

Матићев роман се у целини бави извитопереном политичком историјом, он је њом натопљен. Утолико је, рецимо, смештен у књижевно/политички међупростор. У политику се из књижевности може ући на велика или мала врата, и то се догађа, као што се у књижевност може доспети из политике, што је ређи случај, а и врата су углавном мала и тесна. По свему судећи, следећи своје притајене жеље, књижевници лакше постају политичари, него што се политичари искрено одају књижевности. За обрнути процес, да политичар постане признати књижевник, као да постоје знатније креативне баријере, а осим тога ни књижевност не одаје моћ коју испољава политика. Ипак, политика и књижевност су у неизбежном односу који резултира како политизацијом књижевности, тако и литераризацијом политике. У књижевности, уосталом, постоји прадавна усредсређеност на политику која је у новијим ауторитарним временима исходила у посебни жанр политичке и дисидентске књижевности. У књижевности су се, наиме, рађале алтернативе репресивним облицима политичког живота. Политички плурализам и књижевно тржиште су нагло и очеки-

вано докинули дисидентску књижевност, али су иритирајући мотиви рђаве политике опстали и у новој "транзиционој литератури". Тако је и један део савремене књижевне продукције остао посвећен реминисценцијама на ауторитарна раздобља прошлости.

Роман Милана Матића *Чевршио доба* је донекле изокренут, али раскривачки продоран поглед преко рамена на злехудо српско/југословенско двадесето столеће. Као оправдање аутору нека буде забележено да сваки поглед унатраг захтева "кривљење врата" и закретање главе и тела ка ономе што јесте и што би тек могла да буде прошлост. Аутора као да нису задовољиле властите студије политичких појава прошлог века, очигледно му је био потребан искорак изван миљеа инфицираних идеологизованим чињеницама. Зато се Милан Матић у прекретничким и прелазним временима скоро изнуђено препустио машти и написао имагинативну, панорамску књигу о овдашњим приликама и наравима, у нашем и туђем контексту. Испало је, дабоме (аутор је то знао), да је стварност луђа од сваке маште. Одатле, у приказу мноштва догађаја и ликова једновековног јужнословенског каламбура, са саосећајне дистанце промичу капљице горке ироније над леденицама без-

призивних судова о природи српског политичког живота.

Милан Матић се у великој алегорији позабавио онима који су, како каже "оставши без лика потражили маске". Из странице у страницу аутор врши семантичка пресвлачења учесника грубе балканске игре. Духовито преименовани познати ликови карневалски тумарају кроз текст, најчешће са именима која непогрешиво одговарају њиховим стварним карактерима. Тако, на Аристофанов начин, из реда у ред промичу стварна бића са измишљеним именима: Понтија - Јосипа Броза Тита, Мерона - Слободана Милошевића, Пандоре - Мирјане Марковић, Роршахова - Михаила Горбачова, Кинта - Била Клинтона, Блендера - Ричарда Холбурка, Педра - Петра Стамболића, Козме - Драже Марковића, Даде - Драже Михајловића, Асијана - Стаљина, Туртила - Черчила и многих других. Понеки од Матићевих узгредних портрета својевремено значајних политичких личности достојни су есејистичких мињона Слободана Јовановића, Милоша Црњанског или Мирослава Крлеже (псеудоним *Крајшл*). У том смислу, у роману је Милан Матић дао маха индивидуалним карактеризацијама политичких актера које, иначе, толико недостају прилично запуштеној, заправо закржљалој домаћој

политичкој психологији. Стога је Матићев роман и првокласно антрополошко штиво.

Дискретним пародијским помацима Матић гурка у страну заморну патетику свершавајуће и "пресудне" српске (борејске) и трибалске (југословенске) историје, те вечитих наилазака на судбоносне "спаситеље" "раскрснице" и "једине путеве", разголићујући уједно моралну беду грамзивих и властохлепних порива, толико својствених горем делу српске политичке традиције. Указујући на бесловесност ситничарске нарцисоидности, бескрупулозне егоизме, опскурно странчарење, бесконачна мешетарења, заплотњаштва, сваковрсне опачине, кривотворења и бестидне лагарије, све у свему, дуго и непрекидно завитлавање народа, аутор на раблеовски начин гради утисак митоманске цикличности овдашње разисторичне политике. Раблеовог Гаргантуу у Матићевом штиву замењује серија заверолошки клонираних Гаргамела. Уздизања и падови, никако не смирени силасци, него већма очајничка суновраћивања то су, по Матићевим речима и нашим грбачама, преовлађујуће форме политичког кретања у новијој српској историји. И пад је лет, као што је и пузање какво-такво гibaње. Позорница Матићевог романа је одатле пренапучена себи ва-

жним тривијалним фигурама ("разбарушеним безначајностима"), зломислећим и грозоморним актерима који грајају и дрече, који се гурају, трву и туку, баш као у Домановићевим причама, Нушићевим комадима или комедијама Александра Поповића и Душана Ковачевића. И све, на изглед, бива нормално, толико узнемирујуће нормално, али само у гротески у којој се у тамној гами оцртава бесмисао проћерданог двадесетог века.

Где се одвија радња "новоборејске" то јест српске хронике? У борхесовском - зашто не рећи у ековском или павићевском духу - Милан Матић је справио виртуелну географију Балкана и проклето балканизованог света као места борејског (з)бивања. Све је ту, а као да није ту, него негде далеко. Тако, заправо, жели Матић жовијални приповедач. Колико је само истине у томе да је Европа - Ентропа, Хермунд - Немачка, Хунтурија - Мађарска, Прекоморје или Силенна - Америка, Мореја - Енглеска, Балкан - Катена, Југославија - Трибалија, Србија - Бореја, Монтана - Црна Гора, Алба - Београд, Дедиње - Тетино, Косово - Светопоље, Русија - Нова Матра, СССР - Пурпуристан, Хрватска - Арвитан, Словенија - Трамунт, и тако даље и тако ближе ...

Где и у чему проналази, ако уопште дословно и тражи пра-

вила и суштину српске политике, Милан Матић? Може ли се рећи да је то етнопсихичка мешавина балканске притворности, пркоса и мегаломаније, у ствари, необуздана наплава шћепанмалске митозборне ирационалности која, с времена на време попут цунамија, погађа изморени, измождени и проређени народ!? Ако може, онда су два свакако најречитија примера у Матићевој раблеовској нарацији; време титоизма и милошевићево раздобље који се сливају у данашњицу. У роману је по много чему видљиво да су та толико слична а опет толико различита времена, до данас задржала узрочни и фрустрирајући утицај.

Милан Матић не само да хуморним таласима разбија камичке у бубрезима историје, него допричава неиспричане приче, истовремено намигујући језику у коме се прича утемељује. Аутор у речима искрено ужива, а уживање у раскошним могућностима властитог језика, у збрзаним и оскудним временима је све ређа појава. Наравно, потребно је имати (на)меру читкости, али у Матићевом списатељском подухвату опасности од барокног закрчења речима нема, јер је читав роман интониран приповедачком техником старих летописа и тајних историја које не само да дозвољавају него и претпостављају

смишљено архаизовано размеравање догађаја.

Да је Милан Матић мајстор језика, показао је у својим претходним књигама *Мий и ѿолийика*, *Либерализам*, *ѿоулизам и демократија*, *Срѣска ѿолийичка ѿрадиција*, *О срѣском ѿолийичком обрацу* и др. И пре настанка романа, у својим високо вреднованим политиколошким радовима Матић је примењивао леп и прочишћен језик по угледу на најбоље узорне тзв. београдског стила. Романом *Чеѿврѿо доба* Матић је, заправо, указао да је познавање и употреба речи и појмова српског језика дар који се не сме занемаривати. Матићева склоност ка онеобичајеној језичкој експресији, творењу нових речи и кованица на трагу је иновативне праксе чији су најизразитији представници били Сима Милутиновић Сарајлија, Ђорђе Марковић Кодер, Јован Јовановић Змај, Лаза Костић, Станислав Винавер, београдски надреалисти, Васко Попа и др.

О Матићевој склоности да се поигра са речима и њиховим значењима сведочи на стотине примера у књизи. Књига је, наиме, засићена неологизмима па је, илустрације ради, довољно истаћи само по неки пример: *унейосѿојѿиши*, *разѿромиѿиши*, *ѿросѿоѿобожни*, *бисѿирац*, *ѿурѿурид*, *скочац*, *Енѿроѿа*, *ѿрсѿоказ*,

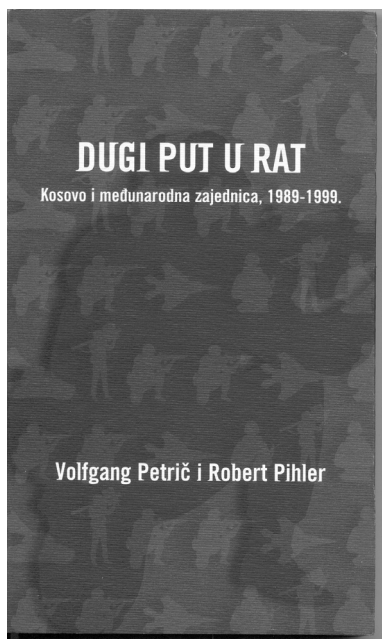
власѿоѿохоѿа, *ѿосувраѿишца*, *близансѿиво*, *духосродник*, *народовољац*, *средњодобник*...

Стиче се утисак да, поведен звучном експресијом реченице или пасуса, Милан Матић, каткад, скоро не приметно склизне у конструкцију нове речи или кованице. У највећем броју случајева аутор постиже ефектан учинак. За очекивање је отуда да ће бар један број Матићевих изумљених речи кад-тад ући у језичку употребу.

Роман *Чеѿврѿо доба* је захтевно штиво које уједно ставља на пробу и похваљује ерудицију читалаца. Необавештени жељни забаве суочиће се ауторовом енигматичношћу и алузивним низовима, гомилом псеудонима, персифлажама и другим помоћним средствима реторике и стила. Можда ће читалац, свикнут на брзину опричавања, краткоћу, једноставност и проходност текста, на моменте бити успорен па и закочен неразазнавањем стварносног слоја. Аутор је, међутим, и ту могућност предвидео и "расковником" тј. индексом имена и надимака, помогао заинтересованом читаоцу у тачној идентификацији људи, догађаја и места збивања.

Напоследку, у Матићевој причи о "нама" читалац не бива радознао само око фабуле, онога шта нам се догађа и што нам се све исподогађало, него

и око тога како то аутор саопштава. Стил одаје ауторову књижевну "кривицу", а Матићев литерарни првенац указује на аутора чија је главна "кривица" што раније није обелоданио свој књижевни дар.

Јелена Срећковић

ДУГИ ПУТ У РАТ

Волфганг Петрич и Роберт Пихлер: Дуџи пут у рат. Косово и међународна заједница, 1989-1999. Самиздај Б92

Наслов оригинала: Der Lange Weg in den Krieg. Kosovo und die Internationale Gemeinschaft 1989-1999.

Доктор Волфганг Петрич од септембра 1997. године до јула 1999. године налазио се на положају амбасадора Аустрије у Београду, а у октобру 1998. године именован је за специјалног изасланика ЕУ за Косово. Од фебруара до марта 1999. године обављао је функцију посредника ЕУ у мировним преговорима о Косову и Метохији у Рамбујеу и Паризу. Дакле, Петрич као активан актер фокусира своју пажњу на релативно кратак временски период догађаја, од фебруара 1998. и марта 1999. године, који непосредно "претходе" НАТО рату против Србије. У књизи су приказани разни међународни актери, али веома мало њихове стратегије, циљеви и мотиви, односно сама суштина и последице тог рата.

Порекло конфликтног односа Срба и Албанаца у књизи се приписује историјским конструкцијама XIX века. Које су то конструкције и њихов шири политички оквир не прецизира се, а акценат се даје међусобним нападима и репресивним методама карактеристичним, по ауторима, за младе националне државе. Историјски контекст разматра се тек од 1912. године, па се говори о освајању територије коју традиционално насељава албанско становништво које је у том тренутку, наводно, и "већинско". Међутим, познато је да